

PŘÍPAD ČESKÉHO TEXTILNÍHO A ODĚVNÍHO PRŮMYSLU A EKONOMICKÁ BEZPEČNOST REGIONŮ

THE CASE OF THE CZECH TEXTILE AND CLOTHING INDUSTRY AND ECONOMIC SECURITY OF REGIONS

Michaela Glogarová, Ivana Kraftová

Abstract: *Textile and clothing industry are two from the industries, which are affected by globalization processes extremely. In terms of historical development, these industries of the sectors of light industry belong to the major pillars of the Czech economy. The article focuses on assessing the impact of globalization on the economic security of the textile and clothing industry of the Czech Republic and the economic security of the regions where enterprises of mentioned industries operate, namely in the period of globalization. It shows that economic security of industry has absolute and relative dimensions, which are reflected on economic security of regions subsequently. To assess of the economic security are selected performance indicators (sales) and employment, the attention is paid to the period 1975-2012, with particular emphasis on the period 1995-2005.*

Keywords: *Economic security, Regions, Textile and clothing industry, Globalization, Performance, Employment.*

JEL Classification: *L67, R39.*

Úvod

Historicky vzato byl pro území Čech a Moravy z hlediska hospodářského rozvoje typický rozvoj lehkého průmyslu, v němž mimořádně důležitou váhu měl průmysl textilní. Např. v roce 1869, tedy v období druhé průmyslové revoluce, bylo na území ČR 75 % všech průmyslových dělníků zaměstnáno v lehkém průmyslu, v samotném textilním průmyslu přes 50 %. [6, str. 395]

Textilní a oděvní průmysl (dále jen „TOP“) představuje „nejstarší klasické tovární odvětví, které zahájilo proces industrializace světového hospodářství. Textilní a oděvní průmysl byly prvními odvětvími operujícími v globálním rozsahu.“ [7, s. 94] TOP lze zařadit mezi tradiční výrobní odvětví mnoha zemí světa. TOP zaznamenal výrazné změny v posledních desetiletích ve své teritoriální struktuře v souvislosti s globalizačními procesy. Výroba se posunula směrem k rozvojovým zemím, kde jsou nižší náklady na pracovní sílu, ale i další příznivé faktory. [3]

Globalizace není nový jev, je pokračováním procesu internacionalizace světového hospodářství. Globalizace výrazně ovlivnila mimo jiné mezinárodní obchod s produkty TOP. Podle české Asociace textilního a oděvního průmyslu působí procesy globalizace na TOP velmi intenzivně zhruba od roku 1970, hlavní globalizační změny se však odehrály od roku 1995 do roku 2005.

Globalizační procesy vyvolávají změny postavení regionů, mají silné konsekvence pro jejich ekonomickou bezpečnost, chápanou blízce duchu pojetí A. L. Friedberga [4, str. 19]. Ekonomická bezpečnost může být nazírána z různých úhlů pohledu; lze vymezit

jak ekonomickou bezpečnost regionu, tak ekonomickou bezpečnost odvětví jako mezoekonomické úrovně ekonomické bezpečnosti státu.

1 Formulace problematiky

Ekonomická bezpečnost regionů v globální ekonomice představuje takový stav, kdy se region zapojuje do mezinárodní dělby práce a jsou minimalizovány hrozby snižování jeho výkonnosti a zaměstnanosti; analogicky je možné vymezit ekonomickou bezpečnost odvětví jako stav, kdy se odvětví zapojuje do mezinárodní dělby práce a jsou minimalizovány hrozby snižování jeho výkonnosti a zaměstnanosti.

Cílem tohoto příspěvku je posoudit,

- a) jak se vyvíjí v období globalizace ekonomická bezpečnost v rámci českého TOP, a to pomocí
 - aa) vývoje tržeb jako ukazatele výkonnosti
 - ab) a vývoje zaměstnanosti;
- b) jak se změnilo regionální rozložení a intenzita zastoupení TOP v rámci České republiky.

Současně verifikovat hypotézy:

- α) Ekonomická bezpečnost českého TOP se v období globalizace snižuje.
- β) V podmínkách tržní ekonomiky se zvyšuje počet regionů ČR, v nichž operují subjekty TOP, avšak není to významným momentem narušování ekonomické bezpečnosti regionu.

2 Použité metody

Základní metodou je analýza statistických dat týkajících se vývoje TOP, jejich srovnání v čase významných změn v dané oblasti. Zprvu je akcentována mezinárodní komparace vývoje TOP pomocí podílu každého odvětví vybraných zemí (významných hráčů) na trhu příslušných výrobků jednak v EU, jedna v USA. Tato komparace je doplněna o zachycení změny pozice vyjádřené hodnotou vývozu a dovozu ČR v dané oblasti vůči jednotlivým světovým kontinentům.

Ekonomická bezpečnost sledovaných odvětví je posuzována pomocí parametru tržeb a zaměstnanosti, a to za relativně dlouhé období let 1975-2011, grafické zachycení je doplněno určením vývojového trendu pro každý parametr a odvětví.

Pro zachycení regionálních modů operandi jsou využity kartogramy, jejichž účelem je opět komparace v čase, kdy jsou zvoleny roky 1980 a 2012, které umožňují vnímat situaci regionálního rozložení odvětví v ČR jak na pozadí celosvětových odvětvových změn zapříčiněných dynamizací globalizačních trendů, tak na pozadí společensko-ekonomických změn samotné České republiky.

3 Rozbor problému a diskuze

3.1 Mezinárodní postavení TOP a jeho produkce

Již řadu desetiletí se vedou spory o ochranu či liberalizaci trhu s textilem a oděvy. Textilní a oděvní průmysl byl a je pro některé země strategickou komoditou. Kolem druhé poloviny dvacátého století se na mezinárodních trzích začaly prosazovat tendence rozvojových

států proniknout s textilní a oděvní výrobou na trhy rozvinutých států. Rozvinuté státy se proto snažily o ochranu svých trhů. Byla proto uzavřena Smlouva o textilu a oděvech (Multifibre Agreement-MFA) a Dohoda o textilu a oděvech (Agreement on Textile and Clothing-ATC), které se snažily zpomalovat liberalizaci obchodu s textilem a oděvy a chránit evropské a americké trhy před nekontrolovaným přílivem textilu a oděvů ze třetích zemí. MFA umožnila, že členové GATT, později členové WTO, mohli mezi sebou využívat množstevní kvóty při dovozu textilních a oděvních výrobků. Docházelo k tzv. rozrušení trhu, což znamenalo, že docházelo k nárůstu dovozu a tyto importované výrobky se prodávaly za podstatně nižší ceny než srovnatelné výrobky prodávající se na trhu dovozní země. Takové rozrušení trhu následně mohlo vést ke škodě domácích výrobců, ta se vyhodnocovala podle faktorů, mezi něž patří například obrat, podíl na trhu, zisk, výše vývozu a zaměstnanost. Podle MFA mohla země, do které byly takovéto dovozy směřovány, požádat o konzultace se zemí, která dovozy prováděla a v žádosti mohla uvést množství, na které by měly být dovozy omezeny. [2]

ATC posléze upravovala ve třech etapách zrušení dovozních kvót mezi všemi členy WTO. Cílem tohoto zrušení dovozních kvót neboli úplné liberalizace trhu s textilem a oděvy bylo zejména pomoci nejméně rozvinutým a rozvíjejícím se zemím. Po roce 2001, kdy do WTO vstoupila po dlouhých jednáních Čína, se projevil její velmi významný vliv na proces liberalizace TOP, byl zaznamenán zlomový krok v liberalizaci obchodu s produkty TOP. Výsledky uvedených tendencí lze sledovat na změně podílu na trhu textilních, ale zejména oděvních výrobků v Evropské unii a USA, jak zachycuje tab. 1 a 2.

Tab. 1: Podíl na trhu textilních a oděvních výrobků v EU v letech 1995 a 2005

	Podíl na trhu textilních výrobků EU v %			Podíl na trhu oděvních výrobků EU v %	
	1995	2005		1995	2005
Čína	10	12	Čína	18	29
Indie	9	11	Indie	6	9
USA a Kanada	8	7	USA a Kanada	8	7
Indonésie	4	5	Bangladéš	3	4

Zdroj: převzato z [3]

Tab. 2: Podíl na trhu textilních a oděvních výrobků v USA v letech 1995 a 2005

	Podíl na trhu textilních výrobků USA v %			Podíl na trhu oděvních výrobků USA v %	
	1995	2005		1995	2005
Čína	11	18	Čína	16	50
Indie	5	5	Indie	0	15
EU	16	14	EU	5	0
Mexiko	13	11	Mexiko	10	3

Zdroj: převzato z [3]

Z výše uvedených tabulek č. 1 a 2 je patrný nejen výrazné zvýšené podílu čínského TOP v obou teritoriích, navíc z tabulky č. 2 vyplývá absolutní ztráta pozice EU v USA na trhu oděvních výrobků.

Stav dovozu a vývozu v pozdějším období ve vztahu k ČR zachycuje tabulka č. 3, která ilustruje, jak dynamicky se vyvíjí i poměrně vysoká míra dovozu z Asie. Na druhou stranu ani nárůst vývozu není zanedbatelný a svědčí tak o konkurenceschopnosti českého TOP.

Tab. 3: Dovoz a vývoz ČR produkce TOP v roce 1999 a 2012 (v tis. Kč)

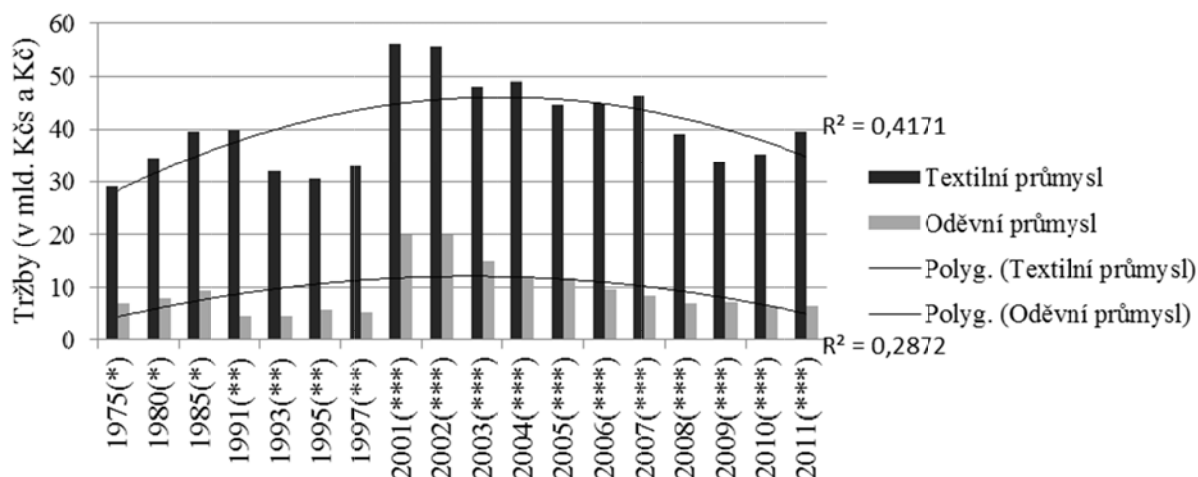
Kontinent	Dovoz			Vývoz		
	Rok		Index růstu	Rok		Index růstu
	1999	2012		1999	2012	
Evropa	35 120	35 471	1,01	35 687	44 900	1,26
Asie	2 938 305	7 635 174	2,60	458 331	727 373	1,59
Amerika	630 193	818 241	1,30	1 614	1 351 252	0,84
Afrika	127 123	255 367	2,01	98 813	2 086 231	21,11
Oceánie a polární	4 390	181 190	41,27	111 476	60 978	0,55

Zdroj: upraveno podle [1]

3.2 Úroveň výkonnosti a zaměstnanosti TOP jako výraz míry ekonomické bezpečnosti odvětví

Tržby vyjadřují peněžní částky, které podniky získávají za prodej své produkce. Na jejich úroveň má vliv jednak množství produkce, jednak jednotková cena. Z toho důvodu je ukazatel výkonnosti v podobě tržeb v běžných cenách poněkud problematickým v delším časovém období s ohledem na změny v cenové hladině, na vlivy technicko-technologicko-ekonomického pokroku v jeho souhrnu, který se promítá absolutně i relativně do úrovně tržeb. Nicméně určitý obrázek o vývoji výkonu TOP v období let 1975-2011 podává obr. č. 1.

Obr. 1: Tržby českého TOP v letech 1975 – 2011

Legenda:

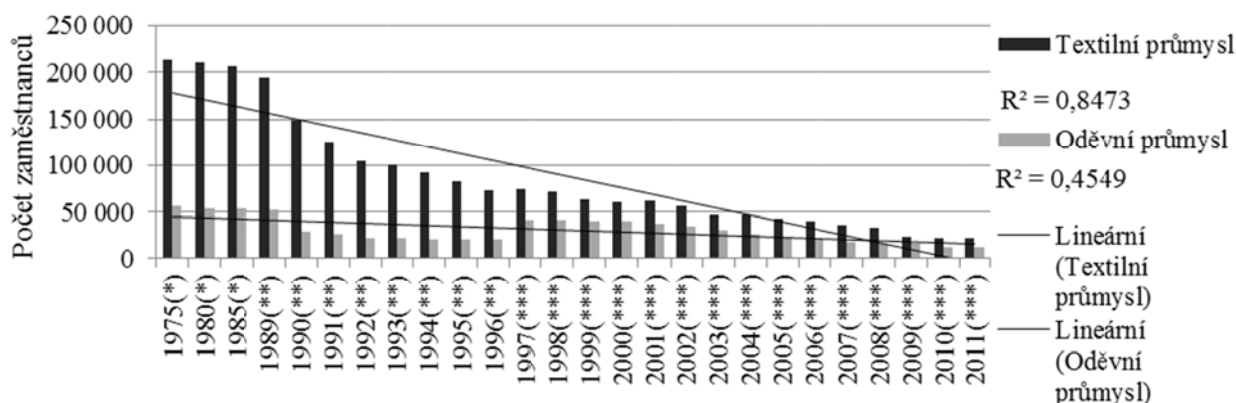
- * Výrobní subjekty bez ohledu na počet zaměstnanců
- ** Výrobní subjekty s počtem zaměstnanců 100 a více
- *** Výrobní subjekty s počtem zaměstnanců 20 a více

Zdroj: převzato z [3]

Z obr. č. 1 je patrné, že výkonnost obou součástí TOP z dlouhodobého hlediska neklesá – dalo by se konstatovat, že stagnuje - , přestože v čase podléhá výkyvům. Druhou stranou mince je ale fakt, že prudce klesá podíl TOP na výkonu českého průmyslu. Měřeno například podílem na hrubé přidané hodnotě poklesl podíl textilního průmyslu na celkovém průmyslu ČR mezi roky 1993 a 2011 téměř na 1/3 (z 1,40 % na 0,52 %), u oděvního průmyslu byl zaznamenán pokles na cca 1/2 (z 0,60 % na 0,26 %) [3]. Při stagnaci výkonu TOP to znamená, že ostatní průmyslová odvětví rostou v ČR rychleji.

Druhým sledovaným parametrem TOP je vývoj zaměstnanosti. Zaměstnanost vyjadřuje počet pracujících osob, které vykonávají pro zaměstnavatele práci za mzdu. Vývoj počtu pracovníků v TOP od roku 1975 do roku 2011 prezentuje obr. č. 2.

Obr. 2: Vývoj počtu zaměstnanců v českém TOP v letech 1975 – 2011

Legenda:

- * Výrobní subjekty bez ohledu na počet zaměstnanců
- ** Výrobní subjekty s počtem zaměstnanců 100 a více
- *** Výrobní subjekty s počtem zaměstnanců 20 a více

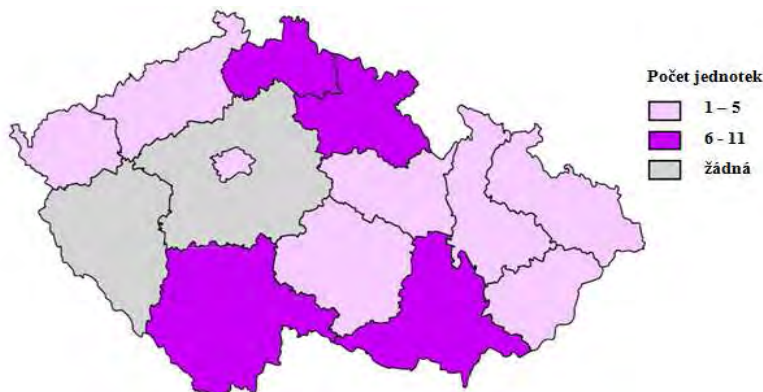
Zdroj: převzato z [3]

V roce 1975 zaměstnával textilní a oděvní průmysl velký počet pracovníků. Od tohoto roku počet zaměstnanců klesá. V roce 1975 byl počet zaměstnanců v textilním průmyslu 213 970 a v oděvním průmyslu 56 500, následoval pokles, který se zvýraznil po roce 1989. V roce 2011 už bylo jen 21 800 zaměstnanců v textilním průmyslu, v oděvním pouhých 12 300 [3]. Tento pokles zaměstnanců zapříčinila především konkurence, kterou globalizace umožnila. Vlivem globalizace se začalo dovážet více textilu a oděvů. K zastavování a omezování výroby a tím snižování zaměstnanců v českém TOP ČR docházelo i z jiných příčin, např. v letech 2006-2008 se potýkal TOP s problémy zdražování některých vstupů, zejména energie.

3.3 Změny v regionálním rozložení subjektů TOP v rámci ČR

Nechť je výchozím stavem porovnání rok 1980, kdy v rámci centralizované socialistické ekonomiky byly představiteli TOP výrobně hospodářské jednotky. V rámci dnešních krajů (NUTS 3) jich bylo průměrně 5 v kraji, nejvíce v Jihomoravském (11) a Královéhradeckém (10) kraji, žádné zastoupení nebylo v kraji Středočeském a Plzeňském, jak prezentuje mapa – obr. č. 3.

Obr. 3: Rozložení subjektů TOP ČR v roce 1980

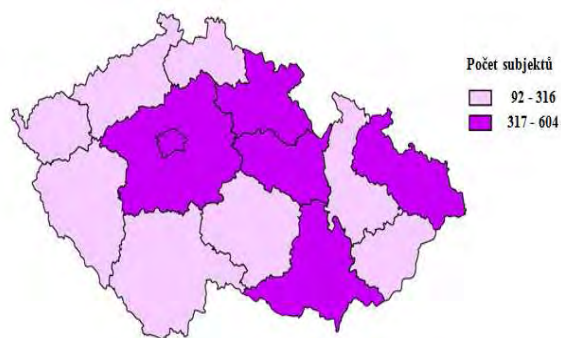

Zdroj: převzato z [3]

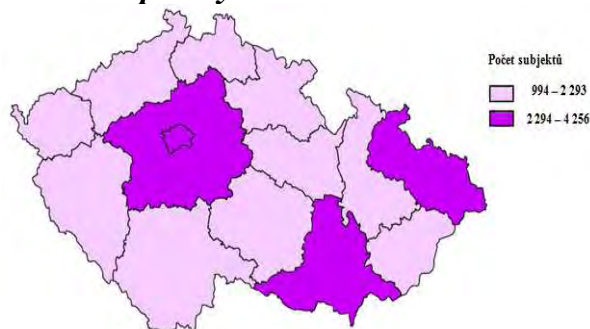
Kromě výše uvedených krajů Jihomoravského a Královéhradeckého se řadí ke krajům s nadprůměrným zastoupením TOP ještě kraj Liberecký a Jihočeský.

Porovnání se současností (rokem 2012) je rozděleno na obě součásti TOP, kdy v případě textilního průmyslu představoval počet subjektů v něm operujících hodnotu 4 418 podniků (průměrně 316 v kraji, s tendencí k poklesu celkového počtu); v případě oděvního průmyslu to bylo 32 099 podniků (průměrně 2293 v kraji, s tendencí k růstu celkového počtu). Následující obr. č. 4a a 4b ilustruje současné regionální rozložení subjektů TOP v ČR.

Obr. 4a: Regionální rozložení subjektů textilního průmyslu v roce 2012

Obr. 4b: Regionální rozložení subjektů oděvního průmyslu v roce 2012

Zdroj: převzato z [3]

Porovnáním ilustrativních obrázků č. 3, 4a a 4b lze odvodit poměrně výrazné změny v regionálním rozložení podniků českého TOP. Mezi kraje s nadprůměrným zastoupením textilního průmyslu se přiřadily kraje Středočeský, Hlavní město Praha, Pardubický a Moravskoslezský, naopak ubyl kraj Jihočeský. U oděvního průmyslu zůstal v rámci nadprůměrně zastoupených krajů kraj Jihomoravský, jinak se situace velmi změnila, přibyly další tři kraje – stejné jako u textilního průmyslu s výjimkou Pardubického kraje, který nadprůměrným zastoupením oděvního průmyslu nevykuká.

Závěr

Globalizace a její důsledky jsou neopomenutelným fenoménem z hlediska hodnocení rozvoje regionů i odvětví, zvláště u malé otevřené ekonomiky, jakou je ekonomika ČR. Mezi dopady globalizace na český TOP lze zařadit zejména:

- nárůst dovozů (Do České republiky se nejvíce textilního zboží dováží z Evropy a Asie již od roku 1999, oděvní zboží se dováží do České republiky zejména z Asie a poté z Evropy, v roce 2012 se dovezly oděvy především z Číny, Turecka, Bangladéše a z Německa a Itálie.) [1]
- exportní zaměření českých firem TOP s ohledem na nasycenost domácího trhu levnější importovanou produkcí (Český TOP získává své tržby především z přímého vývozu. Z celkových tržeb zaujímají tyto tržby z přímého vývozu téměř 70 %.) [5]
- výrazné snížení zaměstnanosti, které je nezřídka doprovázeno ukončením činnosti podniku, (například Tepna, a. s. se sídlem v Náchodě zkrachovala a Oděvní podnik, a. s., sídlící v Prostějově, je v konkursu.) [3]

Na základě provedeného výzkumu lze konstatovat ve vztahu k první stanovené hypotéze, že ekonomická bezpečnost českého TOP se v období globalizace snižuje, a to ve vztahu ke zvolenému indikátoru výkonnosti relativně (ostatní odvětví eliminují svým vývojem toto snižování odvětvové ekonomické bezpečnosti), ve vztahu k indikátoru zaměstnanosti absolutně. Díky snižování podílu TOP na výkonu českého průmyslu lze pak i tento

absolutní trend snižování míry zaměstnanosti v TOP vnímat relativně, avšak je zřejmé, že okamžikové stavy snížení ekonomické bezpečnosti odvětví nastávají a ty pak negativně ovlivňují bezprostředně ekonomickou bezpečnost příslušného regionu.

Ve vazbě na druhou hypotézu lze konstatovat, že se v rámci změny ekonomického systému (přechod na tržní ekonomiku) zvýšil počet regionů ČR, v nichž operují subjekty TOP. To je bezpochyby spjato i se změnami tržních struktur v odvětví TOP. Na druhou stranu je současně pravdou, že podíl TOP na celkovém výkonu průmyslu ČR se natolik snižuje, že si regiony vyššího řádu zachovávají potřebnou míru ekonomické bezpečnosti v tomto ohledu, je však narušována okamžikovými negativními projevy v regionech nižšího řádu či mikroregionech vázanými na jednotlivé podniky, zejména pokud jde o střední a velké subjekty.

Poděkování

Tento příspěvek byl zpracován s finanční podporou Univerzity Pardubice, Fakulty ekonomicko- správní, projektu SGFES01/2013.

Reference

- [1] ČSÚ, *Databáze zahraničního obchodu 2012*. [online]. Dostupné z WWW: <<http://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>>. [cit. 2013-02-15].
- [2] DVOŘÁK, P. *Základy mezinárodní obchodní politiky*. 1. vyd. Praha: VŠE, 1999. 221 s. ISBN 80-7079-658-8.
- [3] GLOGAROVÁ, M. *Český textilní a oděvní průmysl v období globalizace*. Diplomová práce – rukopis. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2013. ISBN: b. č.
- [4] MAREŠ, M. Ekonomická bezpečnost in: Zeman P., *Česká bezpečnostní terminologie*. Brno: USS VA v Brně, 2002. ISBN: b. č.
- [5] MPO, *Panorama zpracovatelského průmyslu ČR 2011*. [online]. Dostupné z WWW: <<http://www.mpo.cz/dokument107939.html>>. [cit. 2013-02-01].
- [6] PŮLPÁN, K. *Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990*. II. Díl. Praha: Univerzita Karlova, 1993. ISBN 80-7066-786-9
- [7] VOŠTA, M. *Změny v rozmístění světového hospodářství*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2006. 156 s. ISBN 80-245-1105-3.

Kontaktní adresa

Ing. Michaela Glogarová

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní

Ústav podnikové ekonomiky a managementu

Studentská 95, 532 10 Pardubice

E-mail: st34163@student.upce.cz

Doc. Ing. Ivana Kraftová, CSc.

Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní

Ústav regionálních a bezpečnostních věd

Studentská 95, 532 10 Pardubice

E-mail: Ivana.kraftova@upce.cz

Received: 17. 06. 2014

Reviewed: 05. 08. 2014

Approved for publication: 08. 04. 2015